

Bożena Dziemidok-Olszewska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii i Dziennikarstwa

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2944-5073>

Pozycja ustrojowa prezydentów Polski i Rosji

Wprowadzenie

Podstawą polityczno-ustrojowej pozycji prezydenta, wskazującej jego rzeczywistą rolę w systemie politycznym, jest konstytucyjno-prawna konstrukcja urzędu. To normy konstytucyjne tworzą fundament i warunki do instytucjonalizacji silnego lub słabego przywództwa¹.

Celem artykułu jest porównanie pozycji prezydentów Polski i Rosji przyjętych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku i Konstytucji Rosji z 1993 roku. Porównywanie konstytucyjnego statusu prezydentów Polski i Rosji wydaje się osobliwe i trudne do przeprowadzenia z uwagi na odmiennosc przyjętych w konstytucjach zasad i regulacji². Aby umożliwić komparatystykę, wyodrębniono instytucję prezydenta spośród innych organów państwa, potraktowano ją jako system oraz postawiono kilka porządkujących pytań badawczych. Punktem wyjścia i pierwszym pytaniem badawczym jest określenie podstawowych elementów pozycji konstytucyjno-ustrojowej, które posłużyłyby jako kryteria podjętej komparatystyki. Kolejne pytanie dotyczy zróżnicowania rozwiązań polskich i rosyjskich w ramach przyjętych płaszczyzn. Ostatnie – wskazania czynników, które w najbardziej istotny sposób wpływają na pozycję ustrojową prezydenta.

W artykule przyjęto założenie, że najważniejszymi elementami pozycji ustrojowej prezydenta jest: system rządów i podział władzy; sposób wyboru prezydenta; funkcje i kompetencje; zakres i rodzaj ponoszonej odpowiedzialności. Tak też podzielono jego strukturę.

Przedstawione wyniki badań pokazują, że najistotniejszymi, różnicującymi elementami jest system rządów oraz funkcje i kompetencje prezydenta. Te właśnie czyn-

¹ Por. G. Smith, *Życie polityczne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992, s. 259.

² Podobne próby były podejmowane na gruncie polskiej nauki, np. porównano pozycję prezydenta Francji i Rosji, niemniej jednak można to uzasadniać przyjęciem w obu państwach zasad systemu półprezydenckiego. Zob. E. Kuzelewska, A.R. Bartnicki, *The constitutional and structural position of the president of the French Fifth Republic and the Russian Federation: the attempt at the comparative analysis*, [w:] *Evolution of constitutionalism in the selected states of Central and Eastern Europe*, red. J. Matwiejuk, K. Prokop, Białystok 2010, s. 386–414.

niki decydują o silnej, wzmocnionej – w porównaniu z innymi – prezydenturze w Rosji. Część konstytucyjnych rozwiązań, np. sposób wyboru czy odpowiedzialność, można uznać za podobne. W przypadku sposobu wyboru na urząd prezydenta – w Polsce i w Rosji – ustanowiono wybory powszechne, wzmacniające pozycję organu.

Zamiarem autorki nie jest analiza konstytucyjnych regulacji dotyczących prezydentów. Nie pozwala na to rozmiar publikacji. Celem jest wyodrębnienie istotnych elementów kształtujących pozycję prezydenta i ich porównanie, a także wskazanie regulacji podobnych i odmiennych. W pracy zastosowano metodę komparatystyczną oraz elementy analizy systemowej, czynnikowej i instytucjonalno-prawnej.

System rządów i podział władzy

Fundamentalną determinantą pozycji konstytucyjno-ustrojowej prezydenta jest przyjęcie określonego systemu rządów, rozumianego jako wzajemne stosunki między organami władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej oraz wewnątrz tej ostatniej³. System rządów określa zasady relacji pomiędzy parlamentem a władzą wykonawczą oraz między prezydentem a rządem: czy jest to układ wzajemnej równorzędności, czy zależności egzekutywy od władzy ustawodawczej oraz czy założona jest równowaga części egzekutywy, czy też przewaga jednego nad drugim⁴. Wzajemne relacje pomiędzy władzami, a tym samym model prezydentury jest także determinowany zasadą podziału władzy.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku wprowadziła system parlamentarny w wersji zrjonalizowanej, z typowym dla systemu prezydenckiego komponentem, jakim jest wybór prezydenta w głosowaniu powszechnym⁵. Zrjonalizowanie systemu, polegające na sformalizowaniu stosunków między parlamentem a rządem w celu zapewnienia stabilności rządu, nastąpiło przez instytucje systemu kanclerskiego (np. konstruktywne wotum nieufności) oraz ustanowienie samodzielnej i silnej pozycji ustrojowej premiera.

Pozycja prezydenta uległa, w porównaniu z wcześniejszymi rozwiązaniami (nowela kwietniowa 1989, Mała Konstytucja 1992), wyraźnemu osłabieniu. Nadal jednak przy-

³ Zob. D. Górecki, *Wpływ polskich tradycji ustrojowych na współczesne rozwiązania konstytucyjne*, [w:] *Konstytucyjne systemy rządów*, red. M. Domagała, Warszawa 1997, s. 7; M. Kruk, *Parlament – prezydent – rząd: wybór modelu rządów*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce*, Warszawa 1995, s. 25.

⁴ Systemy rządów oraz wzajemne relacje między organami władzy w systemie parlamentarnym, prezydenckim, półprezydenckim i parlamentarno-komitetowym są przedmiotem obszernych i szczegółowych opracowań. Zob. m.in. B. Dziemidok-Olszewska, *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2003, s. 106 i nast.; M. Podolak, M. Żmigrodzki, *System polityczny i jego klasyfikacje*, [w:] *Współczesne systemy polityczne*, red. M. Żmigrodzki, B. Dziemidok-Olszewska, Warszawa 2007, s. 15–16.

⁵ M. Granat, R. Mojak, W. Orłowski, W. Skrzydło, J. Sobczak, W. Zakrzewski, *Konstytucyjne zasady ustroju*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998, s. 153. Zob. także S. Sagan, *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001, s. 36; L. Garlicki, *The Presidency in the New Polish Constitution*, „East European Constitutional Review” 1997, vol. 6, nr 2–3, s. 84; R. R. Ludwikowski, *Prawo konstytucyjne porównawcze*, Toruń 2000, s. 253.

sługuje mu funkcja arbitrażu zabezpieczająca prawidłowe funkcjonowanie państwa, dzięki czemu zyskuje pozycję wykraczającą poza tradycyjną głowę państwa w systemie parlamentarnym. Funkcja arbitrażu ujawniałaby się w sytuacji przesilenia politycznych, w przypadku niestabilnego parlamentu, a polegałaby na wykorzystaniu uprawnień zapewniających ciągłość władzy państwowej.

Utrzymanymi elementami prezydencjonalizmu są: powszechne wybory prezydenta, szeroki zakres przyznanych mu prerogatyw, szczególna pozycja w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa. Natomiast spośród reguł charakterystycznych dla systemu parlamentarnego, a dotyczących prezydenta, przyjęto zasadę dualistycznej egzekutywy, nieodpowiedzialności politycznej prezydenta i wynikającej stąd instytucji kontrasygnaty jego aktów urzędowych przez premiera⁶.

System rosyjski najczęściej jest nazywany modelem prezydencko-parlamentarnym, w którym w odróżnieniu od systemu francuskiego rząd podporządkowany jest prezydentowi, a głównymi ośrodkami władzy są prezydent i parlament⁷. Teoretycznie system rosyjski spełnia zasady systemu półprezydenckiego, lecz znacznie odbiega od francuskiego wzorca⁸. Dodaje do niego nowe regulacje wzmacniające pozycję prezydenta, czyniące z niego organ kierowniczy. Jak słusznie zauważył Rett R. Ludwikowski, „choć w wstępnych etapach prac nad konstytucją rosyjską jej twórcy próbowali przejąć pewne elementy amerykańskiego systemu prezydenckiego, w rezultacie przyznali rosyjskiemu prezydentowi prerogatywy, których nie posiada ani prezydent Stanów Zjednoczonych, ani Francji”⁹. Wykroczenie poza ramy modelu prezydencko-parlamentarnego implikowało twierdzenia, że w Rosji powstał nowy, nieistniejący dotychczas system, określany jako „neoprezydencki”, „hiperprezydencki”¹⁰, „superprezydencki”¹¹, „quasi-prezydencki”¹² czy odmiana systemu prezydenckiego¹³.

⁶ Por. S. Sagan, *op. cit.*, s. 37.

⁷ Zob. M.S. Shugart, *Of Presidents and Parliaments*, „East European Constitutional Review” 1993, vol. 2, nr 1, s. 31; *Transformacja systemów politycznych państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, red. R. Herbut, W. Baluk, Wrocław 2010, s. 50; R.R. Ludwikowski, *op. cit.*, s. 256.

⁸ Por. B. Zawadzka, *Zmiany systemu politycznego w ustawodawstwie państw Europy Środkowej i Wschodniej 1989–1991*, Warszawa 1992, s. 71; I. Bogdanovska, *The President of Russia*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001, s. 418 i 419.

⁹ R.R. Ludwikowski, *op. cit.*, s. 253.

¹⁰ Zob. P. Sarnecki, *Prezydent Republiki w rozwiązaniach konstytucyjnych państw Europy Środkowej*, [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzciniński, A. Jankiewicz, Warszawa 1996, s. 421.

¹¹ Zob. A.K. Pushkov, *Constitutional Reform as a Struggle for Power*, „East European Constitutional Review” 1998, vol. 7, nr 4, s. 79; J. Darczewska, *Teraz Putin*, „Polityka” 8 stycznia 2000.

¹² Zob. K.A. Wojtaszczyk, *Transformacja ustrojowa w krajach Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej*, [w:] *Transformacja ustrojowa państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. E. Zieliński, Warszawa 1996, s. 15.

¹³ Zob. V. Kutlesic, *The Head of State in the Former Socialist Countries*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism...*, s. 347.

Porównując ustanowiony w Polsce i Rosji system rządów, można postawić tezę, że oba mają charakter hybrydalny, wykazują znaczne odmienności w porównaniu z klasycznymi wzorcami. W obu systemach pozycja prezydenta została wzmocniona, w Polsce na bazie systemu parlamentarnego, w Rosji – półprezydenckiego.

W obu konstytucjach – Polski i Rosji – ustanowiona zasadę podziału władzy w sposób bezpośredni i wyraźny. Konstytucja RP w art. 10 stanowi, że ustroj Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej, klasyfikuje poszczególne organy władzy, zaliczając prezydenta i Radę Ministrów do organów władzy wykonawczej. Tak określona zasada podziału władzy wyznaczyła, w ogólnym zarysie, pozycję prezydenta RP w konstytucyjnej strukturze władzy państwowej. Urząd prezydenta jest więc istotnym elementem systemu podziału władzy, zarówno jako część dualistycznej egzekutywy, jak i samodzielny podmiot realizujący koncepcję równowagi władz¹⁴.

Konstytucja Rosji formalnie przyjęła zasadę podziału władzy¹⁵, ale prezydenta usytuowano jakby ponad czy poza innymi organami władzy, nie zaliczono go do żadnej z trzech władz państwowych¹⁶. Umieszczenie prezydenta na wyższej lub innej płaszczyźnie niż pozostałe organy oznacza wykroczenie poza trójpodział, jest przykładem naruszenia podziału władzy. Taka konstrukcja ustrojowa jest uzasadniana nałożeniem na prezydenta obowiązku czuwania nad prawidłowym funkcjonowaniem systemu podziału władz¹⁷ i zapewnienia harmonijnego funkcjonowania i współdziałania organów władzy państwowej (art. 80 ust. 2). Lecz prezydent posiada także uprawnienia władzy wykonawczej, które dzieli z rządem, faktycznie wypełnia funkcje tej władzy i formalnie jest do niej zaliczany¹⁸. W ramach władzy wykonawczej posiada dominację nad

¹⁴ Zob. W. Skrzydło, R. Mojak, *The Presidency in Poland*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001, s. 301; R. Mojak, *Pozycja ustrojowa Prezydenta RP w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12, s. 54.

¹⁵ Konstytucja przyjęła zasadę podziału władzy na płaszczyźnie funkcjonalnej i organizacyjnej, ustanowiono także system wzajemnych hamulców i równowagi, każdą z władz wyposażono w instrumenty kontrolowania pozostałych. Zob. J. Zaleśny, *Odpowiedzialność konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska 1991–2001*, red. J. Adamowski, A. Skrzypek, Warszawa 2002, s. 128.

¹⁶ J. Zaleśny, *Prezydent a Rząd w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Zagadnienia ustrojowe państw poradzieckich*, red. J. Zaleśny, Warszawa 2010, s. 82; A. Czajowski, *Demokratyzacja Rosji w latach 1987–1999*, Wrocław 2001, s. 333; A. Stelmach, *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003, s. 214; T. Bichta, M. Kowalska, W. Sokół, *System polityczny Rosji*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 405; I. Bogdanovska, *op. cit.*, s. 414; B. Dziemidok-Olszewska, *Instytucja prezydenta...*, s. 105.

¹⁷ A. Stelmach, *op. cit.*, s. 215.

¹⁸ E. Zieliński, *Współczesna Rosja. Studium polityczno-ustrojowe*, Warszawa 1995, s. 142; A. Stelmach, *op. cit.*, s. 308; A. Czajowski, *op. cit.*, s. 333; E. Zieliński, *System konstytucyjny Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2005, s. 98; J. Zaleśny, *Prezydent a Rząd w Federacji Rosyjskiej...*, s. 83; *System władzy państwowej w Rosji*, [w:] *Rosja. Współczesny system polityczny*, red. J. I. Matwiejenko, M. Wilk, Łódź 2008, s. 31; E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 137.

rzędem¹⁹, jest jego zwierzchnikiem i określa jego politykę, a rząd nazywany jest „przedłużeniem urzędu prezydenta Federacji”²⁰. O szczególnej pozycji prezydenta świadczą również miejsce przepisów go dotyczących w systematyce konstytucji, zostały one umieszczone w rozdziale poprzedzającym uregulowanie pozycji parlamentu i rządu, co oznacza, że jest pierwszym z tych organów²¹.

Porównując oba systemy, stwierdzić należy, że w systemie podziału władzy prezydent Polski został usytuowany w ramach systemu podziału i równowagi władzy, natomiast prezydent Rosji jest ponad nim.

Sposób wyboru

Istotnym, niezależnym od innych przepisów konstytucyjnych, czynnikiem warunkującym pozycję prezydenta jest sposób jego wyboru. Powszechny sposób wyboru prezydenta wzmacnia jego legitymację, podnosi autorytet jego władzy²². Sprawia, że prezydent jest reprezentantem wybierającego go narodu – suwerena, ma więc silniejszy mandat społeczny oraz silniejszą pozycję w systemie organów władzy.

W Polsce i Rosji prezydent jest wybierany w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w tajnym głosowaniu. Wybory prezydenta w obu państwach odbywają się na podstawie zasady większości bezwzględnej. W pierwszej turze wybrany zostaje kandydat, który otrzymał bezwzględną większość głosów, jeżeli żaden z kandydatów nie uzyskał takiej większości, przeprowadzana jest druga tura, z udziałem dwóch kandydatów (w Rosji kandydatów w II turze może być więcej), z których wygrywa zdobywający większą liczbę głosów (Rosja art. 81 ust. 1)²³. W Rosji do ważności wyborów konieczny jest udział 50% obywateli w obu turach.

Ustanowienie powszechnych wyborów prezydenta w Polsce i Rosji wynikało z kilku przesłanek. Przede wszystkim powoływano się na przyjmowanie demokratycznych procedur i powierzenie obywatelom możliwości jak najszerszej partycypacji w tychże procedurach. Argumentowano, że w państwach podejmujących transformację systemową prezydent pochodzący z wyborów powszechnych, a więc posiadający poparcie społeczeństwa mógł być bardziej konsekwentnym i skutecznym podmiotem wprowadzenia demokratycznych i rynkowych reform²⁴. Ponadto w państwach postkomunistycznych prezydent wybrany przez naród mógł bardziej przekonująco symbolizować

¹⁹ M. Granat, *Federacja Rosyjska*, [w:] *Ustroje państw współczesnych 2*, red. E. Gdulewicz, Lublin 2002, s. 146.

²⁰ E. Zieliński, *Współczesna Rosja...*, s. 180. Zob. także E. Zieliński, *Rząd Federacji Rosyjskiej*, [w:] E. Zieliński, J. Zieliński, *Rządy w państwach Europy 3*, Warszawa 2006, s. 265.

²¹ M. Granat, *op. cit.*, s. 143; A. Stelmach, *op. cit.*, s. 215.

²² Por. m.in. R. Mojak, *Pozycja ustrojowa Prezydenta RP...*, s. 58.

²³ Wybory są regulowane Ustawą Federalną o wyborze Prezydenta Rosji z 1999 r. Zob. I. Bogdanovska, *op. cit.*, s. 413.

²⁴ Por. W. Sokolewicz, *Pomiędzy systemem parlamentarno-gabinetowym a systemem prezydencko-parlamentarnym: prezydentura ograniczona lecz aktywna w Polsce i w Rumunii*, „Przegląd Sejmowy” 1996, nr 3, s. 36.

jedność, przełamywać podział społeczeństwa na postkomunistów i antykomunistów²⁵. Powszechne wybory prezydenta w Rosji nabrały szczególnego znaczenia, stały się wręcz symbolem zmian, gdyż po latach sukcesji władzy i nominacji politycznej obywatele otrzymali prawo wyboru osoby pełniącej najwyższą godność w państwie²⁶. Kolejnym powodem preferowania wyborów powszechnych była silna w czasach transformacji tęsknota za „mocnym” prezydentem, zdolnym do szybkiego działania i bezpiecznego „przeprowadzenia” państwa przez burzliwy okres przejściowy. Tendencję tę wyrażały jednostki przywódcze (np. Borys Jelcyn, Lech Wałęsa).

Sposób wyboru prezydenta powinien być spójny z całością rozwiązań systemowych, nie może się kłócić z logiką konstytucji. Powszechne wybory prezydenta są logicznym rozwiązaniem ustrojowym w Rosji, w Polsce pozostają w wyraźnej sprzeczności z innymi uregulowaniami konstytucyjnymi, a szczególnie z zakresem kompetencji prezydenta. Powszechne wybory prezydenta Polski można uzasadnić budową autorytetu koniecznego do skuteczniejszego sprawowania funkcji arbitra wobec pozostałych władz i zapobiegania lub rozstrzygania kryzysów politycznych okresu przejściowego²⁷ oraz jego konstytucyjnymi funkcjami i rangą podejmowanych aktów²⁸.

Kadencja Prezydenta RP wynosi 5 lat, Prezydenta Rosji 6 lat (zmiana z 2008 r., wcześniej 4 lata), co wypełnia aktualne standardy. Konstytucja RP w art. 127 ust. 2 stanowi, że „może być ponownie wybrany tylko raz”, konstytucja Rosji w art. 81 ust. 2: „Ta sama osoba nie może piastować urzędu Prezydenta dłużej niż dwie kolejne kadencje”, co jest interpretowane jako dwa razy z rzędu, a nie oznacza więcej niż dwa razy.

Funkcje i kompetencje

W konstytucjach Polski i Rosji znalazł się artykuł przedstawiający ogólną charakterystykę pozycji ustrojowej prezydenta – rolę ustrojową prezydenta (Polska art. 126, Rosja art. 80).

Prezydenta RP określono najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej i gwarantem ciągłości władzy państwowej, strażnikiem przestrzegania konstytucji RP oraz stojącym na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium. Funkcje te wynikają z roli prezydenta jako głowy państwa, a także jako organu egzekutywy. W Polsce powszechnie przyjmowana jest interpretacja, że art. 126 nie posiada wartości normatywnej, nie ma charakteru przepisu kompetencyjnego, lecz stanowi jedynie opis funkcji ustrojowych prezydenta, wyznacza

²⁵ Zob. S. Holmes, *The Postkommunist Presidency*, „East European Constitutional Review” 1993–1994, vol. 2–3, nr 1–4, s. 39.

²⁶ Por. E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Prezydent w państwach współczesnych*, red. J. Osieński, Warszawa 2000, s. 138.

²⁷ Por. L. Garlicki, *Klasyczne modele ustrojowe a koncepcja polskiej prezydentury*, [w:] *Institucja prezydenta we współczesnym świecie. Materiały na konferencję*, Warszawa – Senat RP, 22–23 lutego 1993, Warszawa 1993, s. 70.

²⁸ Zob. P. Sarnecki, uwaga 2 do art. 127, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki, t. 1, Warszawa 1999.

cele i zadania tego organu²⁹. Potwierdzone to zostało w ust. 3 art. 126 stanowiącym, że „prezydent wykonuje swoje zadania w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach”, a więc może realizować swoje zadania jedynie przez wykorzystywanie konkretnych, zawartych w konstytucji lub ustawach, kompetencji.

Konstytucja rosyjska w art. 80 stanowi, że prezydent jest głową państwa (pkt 1), gwarantem konstytucji oraz praw i wolności człowieka i obywatela (pkt 2), podejmuje kroki mające na celu obronę suwerenności Federacji Rosyjskiej, jej niepodległości i integralności państwowej, zapewnia koordynację i współdziałanie organów władzy państwowej (pkt 2). Najważniejszą funkcją prezydenta jest określanie, zgodnie z konstytucją federalną i ustawami federalnymi, podstawowych kierunków wewnętrznej i zagranicznej polityki państwa (pkt 3). Funkcja ta pozwala prezydentowi wyznaczać treść polityki państwa i umożliwia mu wpływanie na organy prowadzące tę politykę. Jako głowa państwa prezydent reprezentuje Federację Rosyjską w kraju i w stosunkach międzynarodowych (pkt 4), przy czym należy zaznaczyć, że nie jest to reprezentacja symboliczna, ale kreowanie polityki wewnętrznej i zagranicznej przez decydujący podmiot³⁰.

Podsumowując, konstytucyjne funkcje prezydenta Polski i Rosji są zróżnicowane. Funkcje określone w art. 126 konstytucji RP mają charakter ogólny, muszą zostać skonkretyzowane w kompetencjach prezydenta, nie mogą być źródłem wywodzenia dodatkowych. W Rosji ustanowione funkcje posiadają wyższą rangę niż tylko symboliczną³¹, są źródłem czy podstawą prowadzenia polityki państwa.

Wśród czynników wyznaczających status prezydenta w państwie jednym z najważniejszych jest zakres przyznanych mu kompetencji. Stanowi on punkt wyjścia przy kreowaniu instytucji prezydenta, ponadto musi być jasno i precyzyjnie sformułowany oraz powinien być adekwatny do przypisanych prezydentowi funkcji³².

Kompetencje prezydenta można klasyfikować w różnorodny sposób, w zależności od przyjętego kryterium podziału. Połączeniem klasyfikacji jest podział kompetencji prezydenta na prerogatywy (dyskrecjonalne, osobiste, władcze), podejmowane samodzielnie i niewymagające kontrasygnaty oraz kompetencje związane, ograniczone bądź określonymi w konstytucji przesłankami ich wykorzystania, bądź wnioskiem innego podmiotu (np. rządu), bądź też wymogiem kontrasygnaty³³.

²⁹ Zob. m.in.: R. Mojak, *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998, s. 303; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne, zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 217–218. Inaczej zob. D. Dudek, *Autorytet Prezydenta a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Lublin 2013, s. 27.

³⁰ Por. E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Prezydent w państwach współczesnych...*, s. 137; I. Bogdanowska, *op. cit.*, s. 414.

³¹ Zob. M.V. Buromensky, *The Status of the President in the System of Executive Power in the States of Central and Eastern Europe*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism...*, s. 280.

³² Por. J. Ciapała, *Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989–1997)*, Warszawa 1999, s. 231–233.

³³ Por. B. Dziemidok, *Instytucja głowy państwa w różnych formach ustrojowych*, [w:] *Społeczeństwo, państwo, władza*, red. M. Żmigrodzki, M. Chmaj, Lublin 1995, s. 102; W. Skrzydło, *Ustrój polityczny Francji*, Warszawa 1992, s. 154.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wprowadziła ogólną zasadę kontrasygnaty aktów urzędowych prezydenta (art. 144 ust. 2), jednocześnie wyłączyła spod niej wiele aktów urzędowych niewymagających kontrasygnaty, a więc stanowiących tzw. prerogatywy prezydenta (art. 144 ust. 3). Należy podkreślić, że w Rosji instytucja kontrasygnaty nie została ustanowiona. Wydawane przez prezydenta dekrety i zarządzenia posiadają moc obowiązującą na całym terytorium federacji (art. 90 ust. 1 i 2), nie powinny być sprzeczne z konstytucją i ustawami, mogą mieć charakter zarówno ogólny, jak i szczegółowy. Zakres przedmiotowy dekretów nie jest ograniczony, nie podlegają one (oprócz dotyczących wprowadzenia stanu wojennego i wyjątkowego) kontroli parlamentu, dekrety normatywne są traktowane na równi z ustawą.

Przyjęty w niniejszym artykule podział kompetencji został dokonany na podstawie uwzględnienia jednocześnie dwóch kryteriów: podmiotowego, dotyczącego wzajemnych relacji prezydenta z innymi organami państwowymi oraz przedmiotowego, akcentującego sfery działalności prezydenta. Niemniej jednak ukazano jedynie te kompetencje, które posiadają decydujące znaczenie dla pozycji ustrojowej prezydenta. Nie uwzględniono kompetencji w stosunku do władzy sądowniczej (np. prawo łaski, powoływanie sędziów), uprawnienia prezydenta jako najwyższego reprezentanta państwa (np. nadawanie obywatelstwa, orderów i odznaczeń).

W odniesieniu do prezydenta Rosji wyróżnia się tzw. **kompetencje zarządzające**, wyodrębnione w państwach, w których „prezydent jest przede wszystkim organem spełniającym funkcję zwierzchniego kierowania państwem, którego zasadniczą rolą nie jest sprawowanie arbitrażu a bezpośrednio, kierownicze zawiadywanie sprawami publicznymi”³⁴. Prezydent Rosji prowadzi politykę państwa, ma konstytucyjną możliwość wpływania na skład i działalność rządu oraz korzysta ze sfer działalności państwowej traktowanych jako domeny prezydenckie.

Prezydent Rosji posiada, jako głowa państwa, rozległe uprawnienia w zakresie rządzenia, przejawiające się w możliwości rozwijania działalności w dziedzinie polityki zagranicznej i wewnętrznej³⁵. Sformułowana w art. 80 ogólna dyrektywa stanowiąca, że prezydent określa podstawowe kierunki wewnętrznej i zagranicznej polityki państwa, czyni z prezydenta rzeczywistego kreatora polityki państwa. Następnie przepis ten został skonkretyzowany w poszczególnych uprawnieniach pozwalających prezydentowi na zawiadywanie sprawami państwa, spośród których należy wyróżnić: prawo swobodnego odwoływania rządu, kierowanie polityką zagraniczną, zatwierdzanie doktryny wojennej, wydawanie dekretów.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 konstytucji prezydent Federacji Rosyjskiej może korzystać z procedury rozjemczej w celu rozstrzygania sporów między organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej, jak również między organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej. W przypadku nieosiągnięcia porozumienia może on powierzyć rozstrzy-

³⁴ P. Sarnecki, *Prezydent Republiki...*, s. 421.

³⁵ Zob. E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 141.

gnięcie sporu właściwemu sądowi. Regulacja taka wskazuje na prezydenta jako rozjemcę w sporach, których stroną są organy państwowe podmiotów federacji.

Spośród kompetencji prezydenta **w stosunku do parlamentu** należy pominąć organizacyjne i wyróżnić te istotne: prawo rozwiązania parlamentu oraz uprawnienia w dziedzinie ustawodawczej. Prezydenci Polski i Rosji posiadają prawo rozwiązania (w Polsce skrócenia kadencji) parlamentu, lecz ma ono ograniczony charakter. Przysługuje ono prezydentom w okolicznościach ściśle ustanowionych przez konstytucję, nie jest więc uprawnieniem władczym, o wykorzystaniu którego prezydent decyduje samodzielnie. Zasadniczym powodem skrócenia kadencji Sejmu w Polsce jest negatywna ocena jego działalności (niepowołanie rządu, nieprzedłożenie do podpisania ustawy budżetowej). Podobnie w Rosji, przyczyną rozwiązania Dumy Państwowej jest odrzucenie prezydenckich kandydatów na premiera lub brak zaufania wobec rządu (art. 111 ust. 4 i 117 ust. 3 i 4)³⁶, ale w obu przypadkach prezydent sam decyduje, czy rozwiązać Dumę.

Obaj prezydenci, zarówno Polski, jak i Rosji, posiadają prawo udziału w ustawodawstwie dzięki: prawu inicjatywy ustawodawczej, podpisaniu ustawy, prawu weta oraz ogłoszeniu ustawy (w Polsce także wystąpienia z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego). Należy zaznaczyć, że prawo inicjatywy ustawodawczej Prezydenta RP nie koresponduje z koncepcją prezydenta-arbitra i formułą władzy wykonawczej, w której rząd prowadzi politykę państwa, nie jest ono spójne z zasadą podziału władzy³⁷. Inaczej w Rosji, prawo inicjatywy ustawodawczej prezydenta prowadzącego politykę państwa jest logiczne i uzasadnione.

Prezydenci Polski i Rosji posiadają prawo weta ustawodawczego (prezydent Rosji tylko w stosunku do ustaw federacyjnych), czyli mogą przekazać ustawę parlamentowi do ponownego rozpatrzenia (w Polsce – Sejmowi, w Rosji obu izbom). Posiadanie przez prezydenta prawa odmowy podpisania ustawy wskazuje na wzmocnienie jego pozycji w stosunkach z legislatywą, lecz jest powszechnie występującym uprawnieniem głowy państwa. Jednocześnie weto prezydenta posiadającego szeroko zakreślone zadania ustrojowe, jak w Rosji, wykracza poza proceduralne i materialnoprawne normy ustawy zasadniczej i może sytuować się w perspektywie teleologicznej, jako środek zabezpieczający całościowe interesy państwa³⁸.

Szczególnie należy podkreślić, że weto prezydentów Polski i Rosji może zostać odrzucone kwalifikowaną większością głosów. Weto prezydenta Polski może być odrzucone przez Sejm kwalifikowaną większością 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. W Rosji obalenie prezydenckiego weta wymaga powtórnego uchwalenia ustawy w pierwotnym brzmieniu przez obie izby większością co

³⁶ Jak dotychczas prawo to nie było przez prezydenta wykorzystywane, lecz samo zagrożenie jego zastosowania powodowało, że Duma przegłosowywała prezydenckie kandydatury na premiera.

³⁷ Por. J. Ciapała, *Udział Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w ustawodawstwie*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 3, s. 39.

³⁸ Por. *ibidem*, s. 90.

najmniej 2/3 ogólnej liczby członków Rady Federacji i deputowanych Dumi Państwowej (art. 107 ust. 3). Regulacja taka jest wyjątkowa (występuje także w USA i na Ukrainie), czyni z prezydenta podmiot współrozstrzygający w najważniejszych i najtrudniejszych problemach ustawodawczych, ponieważ nie mogą one być rozwiązane bez akceptacji prezydenta³⁹. Wymóg większości kwalifikowanej potrzebnej do ponownego uchwalenia ustawy sprawia także, że weto w świetle prawa zawieszające często nabiera charakteru absolutnego.

Kompetencje prezydenta **w stosunku do rządu** (powoływanie premiera i członków rządu; uprawnienia związane z dokonywaniem zmian w składzie rządu i egzekwowaniem odpowiedzialności rządu i jego członków; możliwości oddziaływania na tok pracy rządu i na jego politykę) wyznaczają i porządkują wzajemne relacje prezydenta i rządu wewnątrz dualistycznej egzekutywy.

Konstytucja Rosji nie formułuje *expressis verbis* zasady odpowiedzialności politycznej rządu przed prezydentem, lecz można ją wyprowadzić z wielu konstytucyjnych regulacji, m.in. konieczności złożenia pełnomocnictw rządu na ręce nowo wybranego prezydenta, prawa prezydenta do odwołania rządu w dowolnym momencie, określania przez prezydenta kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej. Prezydent korzysta z wielu uprawnień pozwalających mu na kształtowanie obsady personalnej w rządzie, posiada prawo swobodnego odwołania rządu w całości, określania polityki rządu i wpływania na jej realizację⁴⁰. W Rosji rząd federalny „jest przedłużeniem urzędu prezydenta federacji w wyodrębnionej strukturze organizacyjnej i zakresie kompetencyjnym oraz obsadzie personalno-osobowej z postawionym na jego czele kierownikiem”⁴¹, jest domeną szczególnych uprawnień prezydenta⁴². Ponadto konstytucyjna zasada odpowiedzialności parlamentarnej rządu nie jest przyjmowana i akceptowana w rosyjskiej doktrynie i praktyce⁴³. W praktyce rząd ponosi odpowiedzialność w większym stopniu przed prezydentem niż przed parlamentem.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje znaczącą niezależność i samodzielność obu członów egzekutywy – prezydenta i rządu, co znalazło swoje odzwierciedlenie w uregulowaniu ich wzajemnych stosunków. Generalne domniemanie kompetencji władzy w zakresie egzekutywy działa na rzecz rządu (art. 146 ust. 2), prezydent natomiast działa w granicach kompetencji przyznanych mu w konstytucji. Prezydent nie posiada wiele instrumentów wpływania na politykę rządu czy jej kontrolowania.

Prezydent RP ma istotny udział w powoływaniu rządu, lecz nie dysponuje przywilejem samodzielności i wyłączności. Rola prezydenta, przy istnieniu stabilnej większości sejmowej, zostaje ograniczona do przedstawienia lub zatwierdzenia kandydatury

³⁹ Por. R. Balicki, *Weto prezydenckie jako element postępowania legislacyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 3, s. 53.

⁴⁰ Por. J. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 143.

⁴¹ E. Zieliński, *Współczesna Rosja...*, s. 180.

⁴² Zob. A. Głowacki, *O potrzebie zmian w Konstytucji Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Szkice o Rosji*, red. A. Stępień-Kuczyńska, J. Adamowski, Łódź–Warszawa 2000, s. 58.

⁴³ Zob. I. Bogdanowska, *op. cit.*, s. 417.

na stanowisko premiera narzuconej mu przez Sejm. Dopiero w sytuacji braku takiej większości rola prezydenta ulega wyraźnemu wzmocnieniu.

Prezydentowi RP nie przysługują żadne kompetencje związane z możliwością egzekwowania odpowiedzialności politycznej rządu, Rada Ministrów ponosi odpowiedzialność polityczną wyłącznie przed Sejmem. Prezydent na wniosek Prezesa Rady Ministrów dokonuje zmian w składzie rządu (art. 161), przyjmuje dymisję rządu oraz, przyjmując dymisję, powierza rządowi dalsze sprawowanie obowiązków do czasu powołania nowej Rady Ministrów (art. 162 ust. 3). W kwestii dokonywania zmian prezydent jest ograniczony wnioskiem premiera, z własnej inicjatywy żadnych zmian w składzie rządu wprowadzać nie może. Prezydent RP ma udział w egzekwowaniu odpowiedzialności konstytucyjnej członków rządu przed Trybunałem Stanu – ma prawo do występowania z wnioskiem do Sejmu o pociągnięcie go do odpowiedzialności (art. 156 ust. 1 i 2). Najważniejszą prawną formą oddziaływania prezydenta na pracę rządu jest możliwość zwoływania w sprawach szczególnej wagi tzw. Rady Gabinetowej, czyli posiedzenia Rady Ministrów obradującej pod przewodnictwem prezydenta (art. 141 ust. 1).

Prezydent Federacji Rosyjskiej powołuje Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej za zgodą Dumy Państwowej (art. 111 ust. 1). Duma rozpatruje przedstawioną przez prezydenta kandydaturę w ciągu tygodnia i podejmuje stosowną decyzję. W przypadku trzykrotnego odrzucenia przedstawionych kandydatur prezydent powołuje premiera, rozwiązuje Dumę Państwową i zarządza nowe wybory. Zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego prezydent może przedstawić jedną kandydaturę trzy razy lub mogą to być różne kandydatury⁴⁴. W ciągu tygodnia od daty powołania premier przedstawia prezydentowi wnioski w kwestii struktury federalnych organów władzy wykonawczej, a prezydent stanowi o ich kształcie w formie dekretu. Następnie prezydent mianuje członków rządu – wicepremierów i ministrów federalnych. Z wnioskiem w sprawie obsady poszczególnych stanowisk występuje premier, lecz konstytucja w art. 112 ust. 2 wyraźnie stanowi, że są to jedynie propozycje, mogą więc być przez prezydenta korygowane. Tworzenie nowego rządu jest więc czynnością dokonywaną przede wszystkim przez prezydenta, bez większego udziału parlamentu, z ograniczonym uczestnictwem premiera⁴⁵.

Zależność rządu od prezydenta w Federacji Rosyjskiej przejawia się w regule określonej w art. 116: „Rząd Federacji Rosyjskiej składa swe pełnomocnictwa na ręce nowo wybranego Prezydenta Federacji Rosyjskiej”. Konstytucja Rosji zawiera także sformułowania, że prezydent odwołuje rząd (art. 83 ust. 1 lit. c) oraz że może zdymisjonować rząd (art. 117 ust. 2), co jest wyraźną dyspozycją do arbitralnego odwołania rządu. Jednocześnie wskazano konstytucyjne przypadki, w których prezydent może zdymisjonować rząd. Pierwszym jest wyrażenie przez Dumę Państwową wotum nieufności dla rządu (większością głosów ogólnej liczby deputowanych), po którym prezydent ma

⁴⁴ Orzeczenie TK z 11 i 29 grudnia 1998 r. Zob. I. Bogdanovska, *op. cit.*, s. 417.

⁴⁵ Por. I. Bogdanovska, *op. cit.*, s. 417.

prawo zdymisjonować rząd lub też nie zgodzić się z decyzją Dumy i nie dymisjonować rządu. Prezydent jest zobowiązany do podjęcia decyzji dotyczącej egzystencji rządu lub parlamentu, jeśli Duma Państwowa w ciągu trzech miesięcy powtórnie wyrazi rządowi wotum nieufności. Wówczas prezydent albo dymisjonuje rząd albo rozwiązuje Dumę Państwową. W przypadku gdy Duma Państwowa odmówi udzielenia rządowi wotum zaufania, prezydent w ciągu siedmiu dni dymisjonuje rząd albo rozwiązuje Dumę (art. 117 ust. 4). Rząd może sam podać się do dymisji, czyni to na ręce prezydenta, który może ją przyjąć lub nie (art. 117 ust. 1). Prezydent także wydaje polecenie rządowi, który zdymisjonował lub złożył pełnomocnictwa, aby kontynuował działalność do chwili utworzenia nowego rządu. Zmiany w składzie rządu są dokonywane przez prezydenta na wniosek premiera (art. 83 ust. 1 lit. e).

Prezydent Rosji posiada uprawnienia dotyczące możliwości wpływania zarówno na tok pracy rządu, jak i na jego politykę. Prezydent określa podstawowe kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej, następnie premier, zgodnie z konstytucją, ustawami federalnymi i dekretemi prezydenta konkretyzuje kierunki działalności rządu oraz organizuje jego pracę. Prezydent ma prawo przewodniczyć posiedzeniom Rządu Federacji Rosyjskiej (art. 83 ust. 1 lit. b). Posiada również prawo zawieszania obowiązywania aktów organów władzy wykonawczej podmiotów federacji, gdy te są sprzeczne z konstytucją, ustawami federalnymi i umowami międzynarodowymi lub gdy naruszają prawa i wolności człowieka i obywatela (art. 85 ust. 2).

Podsumowując, wzajemne relacje prezydenta i rządu w Polsce i w Rosji są diametralnie różne i wynikają z podporządkowania rządu prezydentowi w Rosji i równowagi wewnątrz dualistycznej egzekutywy w Polsce.

Kompetencje prezydenta w **dziedzinie stosunków międzynarodowych** obejmuje przede wszystkim: reprezentowanie państwa w stosunkach zewnętrznych, podejmowanie decyzji personalnych (mianowanie ambasadorów), ratyfikowanie, zawieranie i wypowiedanie umów międzynarodowych. Pozycja prezydenta w dziedzinie spraw zagranicznych jest pochodną jego pozycji ustrojowej, może wynikać ze statusu głowy państwa lub statusu organu władczo-politycznego⁴⁶. W Polsce rola prezydenta w dziedzinie stosunków zagranicznych ma charakter ceremonialny, w Rosji prezydent jest szefem polityki zagranicznej, która stanowi istotną domenę jego aktywności.

Prezydent Rosji określa podstawowe kierunki polityki zagranicznej państwa (art. 80 ust. 3) oraz kieruje polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej (art. 86 lit. a). Kierownictwo to oznacza „określenie zasadniczych przedsięwzięć w stosunku do innych państw i na arenie międzynarodowej, jak i wypracowanie doktryny polityki zagranicznej państwa”⁴⁷. Rząd natomiast realizuje politykę zagraniczną (art. 114 ust. 1 lit. e). W prowadzeniu polityki zagranicznej konstytucja Rosji przewiduje więc nadrzędną pozycję prezydenta w stosunku do rządu.

⁴⁶ Por. J. Ciapała, *Prezydent w systemie ustrojowym...*, s. 218.

⁴⁷ E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 141.

W Polsce prowadzenie polityki zagranicznej oraz sprawowanie ogólnego kierownictwa w dziedzinie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi należy do rządu (art. 146 ust. 1 i 4 pkt 9). Tak więc domniemanie kompetencji w tej dziedzinie wskazuje na rząd, a uprawnienia prezydenta są traktowane jako wyjątki i muszą mieć wyraźne umocowanie konstytucyjne. Art. 133 ust. 3 konstytucji stanowi, że prezydent w zakresie polityki zagranicznej współdziała z premierem i właściwym ministrem (tj. ministrem spraw zagranicznych). Ponadto wszystkie (poza inicjowaniem kontroli konstytucyjności umów międzynarodowych) uprawnienia prezydenta w dziedzinie spraw zagranicznych objęto kontrasygnatą. Celem tych rozwiązań było uniknięcie funkcjonowania dwóch samodzielnych i konkurencyjnych ośrodków decyzyjnych oraz poddanie polityki prowadzonej przez rząd kontroli ze strony prezydenta⁴⁸. Tak więc rząd, prowadząc politykę zagraniczną, musi uwzględniać stanowisko prezydenta, jeżeli nie chce się narazić np. na odmowę ratyfikacji umowy międzynarodowej czy odmowę powołania ambasadora. Należy jednak podkreślić, że w praktyce rola prezydenta jest znacznie większa niż wynika to z unormowań konstytucyjnych, a jest to rezultatem nawiązywania przez niego bezpośrednich kontaktów politycznych z głowami innych państw.

W **zakresie obronności i bezpieczeństwa** państwa prezydenci Polski i Rosji są najwyższymi zwierzchnikami sił zbrojnych, podejmują decyzje personalne (mianują dowódców wojskowych), posiadają uprawnienia w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa państwa (stany nadzwyczajne). O ile pozycja prezydenta RP jest tradycyjna i klasyczna, to prezydent Rosji posiada pozycję szczególną. Oprócz ogólnego uprawnienia określania podstawowych kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa korzysta z prawa do zatwierdzania doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej (art. 83 ust. 1 lit. h). Doktryna ta jest podstawą polityki w zakresie obronności, bezpieczeństwa, niepodległości i integralności państwa⁴⁹, a wypracowuje ją Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, organ tworzony i kierowany przez prezydenta.

Istotnymi kompetencjami obu prezydentów jest ich prawo do inicjatywy w przedmiocie zmiany konstytucji oraz prawo do zarządzania referendum. Prezydenci Polski i Rosji posiadają prawo inicjowania zmian w konstytucji oraz prawo wystąpienia, w określonych konstytucyjnie sprawach czy sytuacjach, z wnioskiem o przeprowadzenie referendum zatwierdzającego zmianę konstytucji. Prezydent RP, zgodnie z art. 125 konstytucji, w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa może zarządzić, za zgodą Senatu, referendum ogólnokrajowe. Prezydent Rosji zarządza referendum w trybie ustanowionym przez federalną ustawę konstytucyjną (art. 84 lit. c). Prawo do zarządzania referendum w żadnym z państw nie jest autonomicznym i nieograniczonym prawem prezydenta.

⁴⁸ Zob. K. Wojtyczek, *Prezydent Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo konstytucyjne RP*, red. P. Sarnecki, Warszawa 1999, s. 290.

⁴⁹ Zob. E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 141.

Konkludując konstytucyjne kompetencje prezydentów, należy podkreślić, że najistotniejszym czynnikiem różnicującym jest posiadanie przez prezydenta Rosji kompetencji zarządzających, pozwalających na kierowanie polityką państwa. Kolejnym znaczącym elementem wzmacniającym pozycję prezydenta Rosji jest jego dominująca pozycja w ramach dwuczłonowej egzekutywy, podporządkowanie rządu prezydentowi. Inna jest także możliwość wydawania samodzielnych aktów prawnych.

Odpowiedzialność

Prezydenci Polski i Rosji nie ponoszą odpowiedzialności politycznej, natomiast ponoszą odpowiedzialność prawną (konstytucyjną), mogą więc zostać złożeni z urzędu.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej za naruszenie konstytucji, ustawy lub za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty przez Zgromadzenie Narodowe uchwałą podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Zgromadzenia, na wniosek co najmniej 140 jego członków do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu (art. 145). Przyjęta regulacja jest krytykowana za zbyt szeroki i ogólnie określony zakres czynów.

Prezydent Federacji Rosyjskiej, zgodnie z art. 93 konstytucji, ponosi odpowiedzialność za zdradę stanu lub popełnienie innego ciężkiego przestępstwa⁵⁰. Rodzaj odpowiedzialności ponoszonej przez prezydenta Rosji należy zakwalifikować jako prawną lub karną, nie jest to bowiem odpowiedzialność za delikt konstytucyjny⁵¹. Oskarżenie wobec prezydenta wysuwa Duma Państwowa, a usuwa go z urzędu Rada Federacji uchwałami podejmowanymi większością 2/3 ogólnej liczby głosów w każdej z izb. W procedurze uczestniczą także dwa organy władzy sądowniczej (Sąd Najwyższy i Sąd Konstytucyjny), jest ona wielostopniowa, złożona oraz problematyczna do przeprowadzenia w praktyce⁵².

Ustanowione w państwach regulacje różnią się zakresem przedmiotowym i proceduralnym. W Polsce jest to typowa odpowiedzialność konstytucyjna (także karna), w Rosji odpowiedzialność karna. W Rosji ustanowiono procedurę impeachment, w Polsce do odpowiedzialności pociąga go specjalny sąd. Podobieństwo w procedurach jest widoczne w skomplikowanym trybie, co powoduje trudności z jej zastosowaniem.

⁵⁰ *Konstytucja Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2000, s. 68; *Kommentarij k konstitucii rossijskoj Federacii*, Moskwa 1996, s. 404–405; *Konstitucjonnoje prawo Rossji*, red. H. M. Michaliewa, Moskwa 2006, s. 692–693.

⁵¹ E. Zieliński, *System konstytucyjny...*, s. 60; E. Zieliński, *Prezydent Federacji Rosyjskiej...*, s. 145.

⁵² J. Kondratiewa-Bryzik, *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Toruń 2010, s. 255; R. Sakwa, *Russian politics and society*, London–New York 2002, s. 104; A. Stelmach, *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003, s. 287; A. Czajowski, *op. cit.*, s. 346; *Kommentarij k konstitucii rossijskoj Federacii...*, s. 93.

Podsumowanie

Instytucje prezydenta w Polsce i Rosji są zdecydowanie różne, gdyż zostały skonstruowane na innych podstawach ustrojowych, przejęły odmienne założenia ustrojowe. Zasadniczym kryterium zróżnicowania pozycji prezydenta jest przyjęty system rządów (w Rosji prezydencko-parlamentarny, w Polsce parlamentarny) oraz zakres i rodzaj posiadanych kompetencji. Rozwiązania podobne (np. sposób wyboru, odpowiedzialność) wynikają z przyjęcia standardowych rozwiązań dotyczących prezydenta i nie wpływają w istotny sposób na odmiennosc modeli.

W Polsce i w Rosji, jeszcze bardziej niż konstytucyjna, zróżnicowana jest rzeczywistość polityczno-ustrojowa pozycja prezydenta. Obejmuje ona, oprócz rozwiązań konstytucyjno-prawnych, czynniki pozakonstytucyjne, takie jak: sposób sprawowania urzędu i osobowość piastuna oraz kontekst sytuacyjny, czyli sytuację społeczno-polityczną w państwie. Jak zgodnie podkreślają komentatorzy rosyjskiego systemu politycznego, silna pozycja prezydenta nie wynika wyłącznie z konstytucyjnych przepisów, tworzą ją także czynniki behawioralne, jak: oczekiwania społeczne, silna osobowość czy przeprowadzane reformy⁵³. Prezydentura D. Miedwiediewa, przesuwająca faktyczny ośrodek władzy, potwierdziła tezę, że w rosyjskiej tradycji ustrojowej czynnik personalny jest silniejszy niż konstrukcje instytucjonalne. Ponadto w Rosji zawsze istniało zapotrzebowanie na silne przywództwo polityczne, wynikające z rosyjskiej kultury politycznej. W społeczeństwie zakorzeniona jest potrzeba autorytetu i wzoru, chęć posiadania przywódcy, z którego naród byłby dumny, i którego można byłoby naśladować.

Streszczenie: Celem artykułu jest porównanie pozycji prezydentów Polski i Rosji przyjętych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku i Konstytucji Rosji z 1993 roku. Aby umożliwić komparatykę, podzielono instytucję prezydenta na podstawowe elementy. Przyjęto założenie, że najważniejszymi elementami pozycji ustrojowej prezydenta jest: system rządów i podział władzy, sposób wyboru prezydenta, funkcje i kompetencje, zakres i rodzaj ponoszonej odpowiedzialności. Tak też podzielona została struktura publikacji. Przedstawione wyniki badań pokazują, że najistotniejszymi, różnicującymi elementami jest system rządów oraz funkcje i kompetencje prezydenta. Te właśnie czynniki decydują o silnej, wzmocnionej – w porównaniu z innymi – prezydenturze w Rosji. Część konstytucyjnych rozwiązań, na przykład sposób wyboru czy odpowiedzialność, można uznać za podobne.

Słowa kluczowe: prezydent, Rzeczpospolita Polska, Rosja.

⁵³ A. Czajowski, *op. cit.*, s. 332; W.J. Czirkina, *Konstitucyjna Rossijskoj Fiedieracyi – nauczno – praktyczeskij kommentarij*, komentarz do art. 80–93 konstytucji Federacji Rosyjskiej z 1993 r., red. B.N. Toporin, Moskwa 1997, s. 469. Na temat sprawowania władzy przez prezydenta W. Putina zob. m.in. A. Arutunyan, *Car Putin. Feudalizm, korupcja i bóg w państwie patrymonialnym*, Poznań 2011; B. Reitschuster, *Władimir Putin. Dokąd prowadzi Rosję?*, Warszawa 2005; M. Stuermer, *Putin i odrodzenie Rosji*, Wrocław 2008.

Политическая позиция президентов Польши и России

Аннотация: Целью статьи является сравнение позиций президентов Польши и России, принятых в Конституции Республики Польша от 1997 года и Конституции России от 1993 года. Для проведения сравнительных исследований институция президента была поделена на основные элементы. Предполагалось, что наиболее важными элементами политической позиции президента являются: система правления и разделение властей; способ избрания президента; функции и компетенции; объем и вид ответственности. Структура публикации также была разделена таким образом. Представленные результаты исследования показывают, что наиболее важными и дифференцирующими элементами являются государственная система, а также функции и полномочия президента. Эти факторы определяют сильное – по сравнению с другими – президентство России. Некоторые конституционные решения, такие как выбор или ответственность, могут считаться схожими.

Ключевые слова: президент, Польша, Россия.

Political Position of the President of Poland and Russia

Abstract: The purpose of the article is to compare the positions of the presidents of Poland and Russia adopted in the Constitution of the Republic of Poland from 1997 and the Constitution of Russia from 1993. To enable comparative studies, the president's institution was divided into basic elements. It was assumed that the most important elements of the president's political position are: the system of government and separation of powers; way of electing a president; functions and competences; scope and type of responsibility. The publication structure was also divided in this way. The presented research results show that the most important and differentiating elements are the system of government as well as the functions and competences of the president. These factors decide about a strong, strengthened – in comparison with others – presidency in Russia. Some constitutional solutions, such as choice or responsibility, can be considered similar.

Keywords: president, Poland, Russia.

Bibliografia

- Arutunyan A., *Car Putin. Feudalizm, korupcja i bóg w państwie patrymonialnym*, Poznań 2011.
- Bichta T., Kowalska M., Sokół W., *System polityczny Rosji*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005.
- Balicki R., *Weto prezydenckie jako element postępowania legislacyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 3.
- Bogdanovska I., *The President of Russia*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001.
- Buromensky M.V., *The Status of the President in the System of Executive Power in the States of Central and Eastern Europe*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001.
- Ciapała J., *Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989–1997)*, Warszawa 1999.
- Ciapała J., *Udział Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w ustawodawstwie*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 3.

- Czajowski A., *Demokratyzacja Rosji w latach 1987–1999*, Wrocław 2001.
- Czirkin W.J., *Konstytucja Rossijskiej Fiedieracy – naučno – praktyczeskiy kommentarij*, komentarz do art. 80–93 konstytucji Federacji Rosyjskiej z 1993 r., red. B.N. Toporin, Moskwa 1997.
- Dudek D., *Autorytet Prezydenta a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Lublin 2013.
- Dziemidok B., *Instytucja głowy państwa w różnych formach ustrojowych*, [w:] *Spółczeństwo, państwo, władza*, red. M. Żmigrodzki, M. Chmaj, Lublin 1995.
- Dziemidok-Olszewska B., *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo- Wschodniej*, Lublin 2003.
- Garlicki L., *Klasyczne modele ustrojowe a koncepcja polskiej prezydentury*, [w:] *Instytucja prezydenta we współczesnym świecie. Materiały na konferencję*, Warszawa – Senat RP, 22–23 lutego 1993, Warszawa 1993.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne, zarys wykładu*, Warszawa 1998.
- Garlicki L., *The Presidency in the New Polish Constitution*, „East European Constitutional Review” 1997, vol. 6, nr 2–3.
- Głowacki A., *O potrzebie zmian w Konstytucji Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Szkice o Rosji*, red. A. Stępień-Kuczyńska, J. Adamowski, Łódź–Warszawa 2000.
- Górecki D., *Wpływ polskich tradycji ustrojowych na współczesne rozwiązania konstytucyjne*, [w:] *Konstytucyjne systemy rządów*, red. M. Domagała, Warszawa 1997.
- Granat M., *Federacja Rosyjska*, [w:] *Ustroje państw współczesnych 2*, red. E. Gdulewicz, Lublin 2002.
- Granat M., Mojak R., Orłowski W., Skrzydło W., Sobczak J., Zakrzewski W., *Konstytucyjne zasady ustroju*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998.
- Holmes S., *The Postcommunist Presidency*, „East European Constitutional Review” 1993–1994, vol. 2–3, nr 1–4.
- Kruk M., *Parlament – prezydent – rząd: wybór modelu rządów*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce*, Warszawa 1995.
- Kommentarij k konstytucii rossijskiej Federacji*, Moskwa 1996.
- Kondratiewa-Bryzik J., *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Toruń 2010.
- Konstytucjonnoje prawo Rossji*, red. H.M. Michaliewa, Moskwa 2006.
- Konstytucja Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2000.
- Kutlesic V., *The Head of State in the Former Socialist Countries*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001.
- Ludwikowski R.R., *Prawo konstytucyjne porównawcze*, Toruń 2000.
- Mojak R., *Pozycja ustrojowa Prezydenta RP w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12.
- Mojak R., *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998.
- Podolak M., Żmigrodzki M., *System polityczny i jego klasyfikacje*, [w:] *Współczesne systemy polityczne*, red. M. Żmigrodzki, B. Dziemidok-Olszewska, Warszawa 2007.
- Pushkov A.K., *Constitutional Reform as a Struggle for Power*, „East European Constitutional Review” 1998, vol. 7, nr 4.
- Reitschuster B., *Władimir Putin. Dokąd prowadzi Rosję?*, Warszawa 2005.

- Sagan S., *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001.
- Sakwa R., *Russian politics and society*, London–New York 2002.
- Sarnecki P., *Prezydent Republiki w rozwiązaniach konstytucyjnych państw Europy Środkowej*, [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996.
- Sarnecki P., *Uwaga 2 do art. 127*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki, t. 1, Warszawa 1999.
- Shugart M.S., *Of Presidents and Parliaments*, „East European Constitutional Review” 1993, vol. 2, nr 1.
- Skrzydło W., Mojak R., *The Presidency in Poland*, [w:] *Ten Years of the Democratic Constitutionalism in Central and Eastern Europe*, red. K. Działocha, R. Mojak, K. Wójtowicz, Lublin 2001.
- Skrzydło W., *Ustrój polityczny Francji*, Warszawa 1992.
- Smith G., *Życie polityczne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992.
- Sokolewicz W., *Pomiędzy systemem parlamentarno-gabinetowym a systemem prezydencko-parlamentarnym: prezydentura ograniczona lecz aktywna w Polsce i w Rumunii*, „Przegląd Sejmowy” 1996, nr 3.
- Stelmach A., *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003.
- Stuermer M., *Putin i odrodzenie Rosji*, Wrocław 2008.
- System władzy państwowej w Rosji*, [w:] *Rosja. Współczesny system polityczny*, red. J.I. Matwiejkenko, M. Wilk, Łódź 2008, s. 31.
- Transformacja systemów politycznych państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, red. R. Herbut, W. Baluk, Wrocław 2010.
- Wojtaszczyk K.A., *Transformacja ustrojowa w krajach Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej*, [w:] *Transformacja ustrojowa państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. E. Zieliński, Warszawa 1996.
- Wojtyczek K., *Prezydent Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo konstytucyjne RP*, red. P. Sarnecki, Warszawa 1999.
- Zaleśny J., *Odpowiedzialność konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska 1991–2001*, red. J. Adamowski, A. Skrzypek, Warszawa 2002.
- Zaleśny J., *Prezydent a Rząd w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Zagadnienia ustrojowe państw poradzieckich*, red. J. Zaleśny, Warszawa 2010.
- Zawadzka B., *Zmiany systemu politycznego w ustawodawstwie państw Europy Środkowej i Wschodniej 1989–1991*, Warszawa 1992.
- Zieliński E., *Prezydent Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Prezydent w państwach współczesnych*, red. J. Osiński, Warszawa 2000.
- Zieliński E., *Rząd Federacji Rosyjskiej*, [w:] E. Zieliński, J. Zieliński, *Rządy w państwach Europy 3*, Warszawa 2006.
- Zieliński E., *System konstytucyjny Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2005.
- Zieliński E., *Współczesna Rosja. Studium polityczno-ustrojowe*, Warszawa 1995.